

Een nieuwe muzikale taal

Rozalie Hirs componeerde in opdracht van philharmonie zuidnederland een nieuw werk, getiteld *avatar*. Zij bracht daarmee een ode aan de negentiende-eeuwse Franse componiste Louise Farrenc. Onze violist Machiel Swillens sprak met haar. Over haar werkwijze als componist, over het portretje van Bartók dat langgeleden op haar kinderkamer hing, over vrouwen in kunst en muziek, over poëzie, en over *avatar* natuurlijk.

tekst Machiel Swillens
foto's Roger Cremers, Rudy Cruden

‘E ‘En hoe ga je dat nu doen?’ vraagt Rozalie Hirs na een gesprek van een uur. ‘Eerst ga ik alles uittypen en dan maak ik er een verhaal van’, antwoord ik. ‘Ah fijn’, zegt Rozalie Hirs. ‘Dat is precies zoals ik het zou doen: eerst al het materiaal verzamelen, om er dan iets moois van te maken!’

Aan het begin van het gesprek vertelde ze al over haar werkwijze. In het bijzonder over *avatar*. De opdracht was een reactie te componeren op de *Derde Symfonie* van Louise Farrenc. ‘Daar was ik blij mee’, zegt Hirs. ‘Want zo gaat het in ons vakgebied: je leeft in een traditie en die ontwikkel je verder. Maar ik ben wel een innovator. Soms vergeet ik dat te zeggen, maar ik werk echt anders dan andere componisten.’ Nadat ze Farrencs symfonie goed had beluisterd, koos ze daaruit acht maten. ‘Een korte vlietende passage die ik heel mooi vind.’ Die passage onderwierp ze aan een proces van frequentiemodulatie, een procedé uit de elektronische muziek. Rozalie legt het poëtisch uit: ‘Ik beschouw die muziek als een lichtstraal en die laat ik door een prisma vallen. Zo breek ik die in verschillende kleuren. Op een microscopische manier laat ik de akkoorden tot verschillende tonen uiteenvallen.’ Zo genereerde ze uit een akkoordenreeks van Farrenc de basisbouwstenen voor *avatar*. ‘En als ik zonder zo’n specifieke opdracht componeer, bedenk ik zelf akkoorden. Er is zóveel mogelijk, het is zó’n rijk proces. Bij mijn toelatingsexamen op het Haags conservatorium vroegen ze wat ik wilde leren. Ik zei dat ik het liefst een nieuwe, eigen muzikale taal wilde ontwikkelen. En dat is eigenlijk wat ik doe. Ik ontwikkel voor ieder stuk een nieuw vocabulaire en bijbehorende grammatica voor die taal.’

Een bad van muziek

Rozalie Hirs groeide op met muziek. Haar vader nam haar mee naar concerten en draaide grammofoonplaten. ‘We luisterden veel naar Ravel. Alle piano- en orkestwerken had hij op plaat, en die platen heb ik heel veel gehoord.’ Ook bij haar beste vriendinnetje werd Rozalie ondergedompeld in een bad van muziek. ‘Haar vader was ingenieur, maar ook een uitstekende organist en pianist. We speelden vaak bij haar thuis, ook rond en onder de vleugel. Heel veel repertoire

kwam als een soort orkaan voorbij. Ongelooflijk zo goed als hij speelde!’ Zelf kreeg Rozalie pianoles. ‘Bartók was mijn lievelingscomponist. Ik speelde zijn *Gyermekeknek*, voor kinderen. Ik was nog heel jong, maar ik voelde me serieus genomen door deze muziek. Het was geen geneuzel. Ik voelde een sterke band met Bartók, was een beetje idolaat van hem. Ik had een foto van hem aan mijn muur gehangen. Hij heeft zo’n lief gezichtje.’

Muziek en poëzie

Al op jonge leeftijd voelde Rozalie zich kunstenaar. ‘Ik realiseerde me, dát ben ik. Maar ik wist niet goed hoe ik een opleiding in de kunsten aan moest pakken. Ik deed eindexamen in 1983, de tijd van *no future*, crisis en grote werkloosheid. Ik mocht van mijn ouders geen kunstenaar worden.’ Ze ging eerst voor haar andere grote liefde, de wetenschap, en studeerde technische scheikunde. Maar naast haar studie was ze voortdurend met muziek en poëzie bezig. Ze had haar eerste poëzie-optreden en zong in operaproducties van de Enschedese muziekschool, in een koor en een popband.

Nadat ze haar *master of science*-titel behaalde, besloot ze een jaar na te denken. ‘Wat wilde ik nou eigenlijk met

mijn leven? Toen kwam ik erachter: ik ga tóch proberen op het conservatorium terecht te komen.’ Ze werd aangenomen en studeerde compositie, eerst bij Diderik Wagenaar, vervolgens nog vier jaar bij Louis Andriessen (‘God hebbe zijn ziel, de schat’). Daarna studeerde Rozalie nog drie jaar in New York bij Tristan Murail.

Louise Farrenc had het, zoals veel vrouwelijke componisten, moeilijker dan mannelijke collega's. Hoe is dat tegenwoordig?

‘Ik heb geluk gehad. Het is een mannenwereld natuurlijk, maar mijn leraren behandelden mij met respect. Het ging om de inhoud, het maakte niet uit of je man of vrouw was. Maar inderdaad, als je bijvoorbeeld naar de prijzen kijkt, zowel in de literatuur als in de muziek, die gaan nog steeds voornamelijk naar mannen. De Matthijs Vermeulenprijs is in vijftig jaar tijd maar één keer door een vrouw gewonnen. Bij de Libris Literatuur Prijs of de P.C. Hooft-prijs is maar ongeveer vijftien procent van de winnaars vrouw. Dat is niet genoeg natuurlijk.’

Daarover doorpratend komt Rozalie Hirs met meer voorbeelden waaruit blijkt dat er minder is veranderd dan je zou hopen, sinds de tijd waarin Louise Farrenc zeven

rozalie hirs al dat groen van ons

het lichaam is gepaster voor muziek ter plaatse uit zijn boom gevallen in ondiepe bosplas

aan zijn omgeving zich spiegelt of andersom vruchtbare argumentatie is van de natuur misschien

wel de wildste beweging van allemaal zo een droom van een magisch leven tot ver in de schemering

als een laatste verontschuldiging stroomt dat licht op water intussen rusteloze skeletten van dennen

wiegen hun pezige ledematen in slaap genestelde paren wederkerig op sensationelere wijze

overvleugelen grenzen duiken langs omzwervingen dan zweven open vragen naar al dat groen van ons

©2021 rozalie hirs

AVATAR

jaar lang moest vechten om hetzelfde salaris te krijgen als haar mannelijke collega's. Bijvoorbeeld hoe het eraantoe gaat in jury's. 'Het is een misverstand dat als er meer vrouwen in jury's zitten, er meer vrouwen prijzen winnen. Vrouwen zijn nu eenmaal meer in staat zich te verplaatsen in anderen. Dus als een mannelijk jurylid met argumenten komt, zullen vrouwelijke juryleden daar makkelijker in meegaan dan omgekeerd. Uiteindelijk wint er dan toch weer een man. Dat zijn patronen die in stand blijven. Het duurt nog wel tweehonderd jaar om dat op te lossen, denk ik.'

Is er muzikaal een verschil tussen mannelijke en vrouwelijke componisten?

'Ja, er is iets dat vrouwen echt anders maakt dan mannen. Dit viel me ook al op toen ik les gaf aan het conservatorium. Er zijn veel minder vrouwelijke componisten in voorgaande generaties, dus vrouwelijke compositieerlingen hebben minder voorbeelden. Het gevolg daarvan is dat zij vaak van nature innovatiever zijn. Zoals we hebben gezien, moeten ze daarnaast vaak harder werken om dezelfde erkenning te krijgen.' Voor Rozalie Hirs is het vanzelfsprekend dat zij onderzoek doet en tot iets nieuws komt als ze componeert. 'Maar het heeft wel twintig jaar geduurd voordat ik me realiseerde dat dat niet voor iedereen geldt.'

Zij is behalve componist ook dichter. Haar dichtbundels verschenen bij uitgeverij Querido. Voorafgaand aan de concerten waarin *avatar* in première gaat, zal zij een gedicht voorlezen. 'Er is een groot verschil tussen muziek en poëzie', vertelt ze. 'Bij poëzie gebruik je een bestaande taal, meestal je moedertaal. De taal is er al, de woorden, syntax en grammatica liggen van tevoren vast. Daardoor zijn er minder mogelijkheden dan in de muziek. In de muziek heb je veel meer keuzemogelijkheden. Dingen als contrapunt, harmonie, maar ook stilistisch zijn er heel veel mogelijkheden. In de muziek ben ik eerst bezig de bouwstenen en grammatica van een nieuwe muziektaal te ontwerpen.'

Wat is de ideale manier om *avatar* te beluisteren?

'Luister zoals je graag luistert. Iedereen doet dat op zijn of haar eigen manier. Wat

kunst, poëzie en muziek zo mooi maakt, is dat je in een veilige omgeving als onderdeel van een groep naar avontuurlijke dingen kunt luisteren. Je zit in de concertzaal naast iemand die je kent, naast een vriend, iemand van wie je houdt misschien, en dan luister je samen naar die muziek. Je krijgt dan een soort verruimde waarneming, waarin je ook op je eigen waarneming kan reflecteren. Dat is verrijkend, daarom houden wij van kunst. Het mooie eraan is: het is in de publieke ruimte, maar ook in je privéruimte. Want jij hebt je eigen ervaring, die echt van jou is. Die je dingen leert, misschien om anders naar dingen te kijken. Dat is tegelijk individueel en collectief. En dat vind ik van een grote schoonheid. Het is als een gesprek met een goede vriend of vriendin. Dat geeft je

iets. Je leert iets, je krijgt inzichten, er komen nieuwe gevoelens en gedachten langs, of in nieuwe constellaties. In *avatar*, maar dat is mijn interpretatie, zijn het heel zachte akkoorden die golven en ademen. De blazers, de strijkers, met de pauken als een soort hartslag. Een gestreken vibrafoon als een *cantus firmus*. Dat trekt samen in zes minuten aan je voorbij. Voor sommigen is er misschien sprake van een soort tijdloosheid. Het is voor mij een beetje alsof ik de geest van Louise Farrenc hoor langskomen.' ●

CONCERTTIP

Concert:

Vrijheid, zelfvertrouwen en emancipatie, pag. 74